

INIMÕIGUSED

Lähtudes oma aluspõhimõtetest, milleks on vabadus, demokraatia, inimõiguste ja põhivabaduste austamine ning õigusriik, toetab Euroopa Liit välissuhetes kindlalt demokraatiat ja inimõigusi. EL püüab inimõiguste probleeme arvesse võtta kõigis oma poliitikavaldkondades ja programmides. Liidul on mitmesuguseid inimõigustepoliitika vahendeid erimeetmete võtmiseks, sealhulgas projektide rahastamiseks rahastamisvahendite kaudu.

ÕIGUSLIK ALUS

- Euroopa Liidu lepingu artikkel 2: ELi väärtused. EL rajaneb sellistel väärtustel nagu inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, kaasa arvatud vähemuste hulka kuuluvate isikute õiguste austamine.
- ELi lepingu artikkel 3: Euroopa Liidu eesmärgid. Suhetes muu maailmaga toetab EL „vaesuse kaotamist ning inimõiguste, eriti laste õiguste kaitset, samuti rahvusvahelise õiguse ranget järgimist ja arendamist, sealhulgas ÜRO põhikirja põhimõtete austamist“.
- ELi lepingu artikkel 6: Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Kuigi Euroopa Liidu põhiõiguste hartas (artikli 6 lõige 1) viidatakse otseselt ainult liidu õiguse rakendamisele, peavad ELi institutsioonid ja organid ning liikmesriigid hartast kinni pidama ka ELi välissuhetes. Hartat peavad samuti järgima ELiga ühinevad riigid. Artikli 6 lõikes 2 nõutakse, et EL peab ühinema Euroopa inimõiguste konventsiooniga (täpsemat teavet saab teabelehel [4.1.2](#) Euroopa Liidu põhiõiguste harta kohta).
- ELi lepingu artikkel 21: liidu välistegevust suunavad põhimõtted. Need põhimõtted on demokraatia, õigusriik, inimõiguste ja põhivabaduste universaalsus ning jagamatus, inimväärikuse, võrdsuse ja solidaarsuse ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni 1945. aasta põhikirja põhimõtete ja rahvusvahelise õiguse austamine. Artikli 21 kohaselt toetab EL inimõiguste ja põhivabaduste jagamatuse põhimõtet ja on võtnud kohustuseks pidada majanduslikke ja sotsiaalseid õigusi sama olulisteks kui kodaniku- ja poliitilisi õigusi.
- Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 205: üldsätted liidu välistegevuse kohta. Selles artiklis on kirjas, et ELi välistegevuses tuleb juhinduda Euroopa Liidu lepingu artiklis 21 sätestatud põhimõtetest.

ELI INIMÕIGUSTE POLIITIKA

2012. aastal võttis Euroopa Ülemkogu vastu inimõiguste ja demokraatia strateegilise raamistiku, millele on lisatud tegevuskava selle rakendamiseks. Raamistikus on kindlaks määratud põhimõtted, eesmärgid ja prioriteedid ELi poliitika tulemuslikkuse ja järjepidevuse parandamiseks järgmise 10 aasta jooksul. Nende põhimõtete hulgas on inimõiguste läbiv arvessevõtmine kõigis ELi poliitikavaldkondades, kaasa arvatud sise- ja välispoliitika ühisosas, ja paremini kohandatud lähenemisviisi kasutamine. Tegevuskavas on esitatud konkreetsed sammud kuni 31. detsembrini 2014. Juulis 2015 võeti ajavahemikuks 2015–2019 vastu uus tegevuskava, mille aluseks on esimesele tegevuskavale antud hinnang ja komisjoni asepresidendi ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja poliitilised juhised. Praegu töötatakse välja uut tegevuskava aastateks 2020–2024.

Euroopa Liidu Nõukogu vastu võetud ELi suunised inimõiguste kohta, mis ei ole siiski õiguslikult siduvad, sisaldavad praktilisi juhiseid ELi esindajatele kogu maailmas järgmistes küsimustes:

- surmanuhtluse vastased meetmed
- dialoogid inimõiguste teemal
- lapse õigused
- piinamise ja muu julma kohtlemise vastased meetmed
- laste kaitsmine relvastatud konfliktides
- inimõiguste kaitsjate kaitsmine
- rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimine
- võitlus naiste- ja tüdrukutevastase vägivalla vastu
- usu- ja veendumusvabaduse edendamine
- lesbide, geide, biseksuaalide, trans- ja intersooliste inimeste (LGBTI) õiguste kaitsmine
- sõnavabaduse edendamine veebikeskkonnas ja väljaspool seda.
- mittediskrimineerimine välistegevuses.

EL võtab inimõiguste teema regulaarselt kolmandate riikide või piirkondlike organisatsioonidega peetavate poliitiliste dialoogide päevakorda. Liit peab inimõiguste teemalisi dialooge ja konsulteerib inimõiguste asjus rohkem kui 40 riigiga. Lisaks on peaaegu kõik 79 Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna (AKV) riiki ELiga dialoogis vastavalt Cotonou lepingu artiklile 8, milles sätestatakse, et poliitiline dialoog hõlmab ka „inimõiguste [...] austamisega seotud arengu korrapärasest hindamist“.

Rahvusvahelistes suhetes avaldatakse diplomaatilist survet ka diplomaatiliste demaršide (konfidentsiaalsed) ja avaldustega (avalikud) inimõiguste poliitika ja õiguste rikkumise kohta kolmandates riikides.

Kahepoolsed kaubanduslepingud ning eri assotsieerimis- ja koostöölepingud ELi ja kolmandate riikide või piirkondlike organisatsioonide vahel sisaldavad inimõiguste klauslit, millega tähtsustatakse inimõiguste austamist. Rikkumiste korral võib kasutada mitmesuguseid meetmeid, nagu koostöö vähendamine või peatamine. Kandidaatriikidele on kehtestatud ranged tingimused. Uuendatud Euroopa naabruspoliitikas rakendatakse põhimõtet „suurem toetus suuremate saavutuste eest“ (suurem integreeritus ja rohkem raha vastutasuks edusammude eest reformides). ELi ja arenguriikide sooduskaubanduse süsteemides (GSP+) nähakse ette stiimuleid reformide elluviimiseks.

ELi riigipõhised inimõiguste- ja demokraatiastrateegiad põhinevad nn alt-üles lähenemisviisil ja nende eesmärk on integreerida ELi inimõigustesuunised ja prioriteedid üheks sidusaks poliitikadokumendiks, mis on kohandatud kindlale riigile. Need sisaldavad konkreetseid eesmärke kolmeks aastaks. Ka ELi valimisvaatlusmissioonide üks eesmärk on parandada inimõiguste olukorda, tõkestada valimistega seotud vägivalda ja hirmutamist ning tugevdada demokraatlikke institutsioone.

EL edendab inimõigusi osalemisega mitmepoolsetel foorumitel, nagu ÜRO Peaassamblee kolmas komitee, ÜRO Inimõiguste Nõukogu, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE) ja Euroopa Nõukogu. Samuti edendab liit aktiivselt rahvusvahelist õigusemõistmist, näiteks Rahvusvahelise Kriminaalkohtu kaudu.

Demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendiga (EIDHR), mille eelarve aastateks 2014–2020 on 1,3 miljardit eurot, toetatakse ja kaitstakse peamiselt kodanikuühiskonna osalisi, kes edendavad inimõigusi ja demokraatiat. Selle vahendi oluline eripära on, et selle kasutamiseks ei ole vaja vastava valitsuse eelnevat nõusolekut. Muud inimõigustega seotud rahastamisvahendid on arengukoostöö rahastamisvahend, stabiilsuse ja rahu edendamise rahastamisvahend, Euroopa naabruspoliitika rahastamisvahend ning Euroopa Arengufond (EAF). Peale selle on EL kohustunud kõigis oma arenguprogrammides järk-järgult rakendama õigustepõhist lähenemisviisi, võttes aluseks komisjoni 2014. aastal välja töötatud vahendi. Euroopa demokraatia rahastu on eraõiguslik fond, mida toetavad EL ja selle liikmesriigid. Liidu ühise välis- ja julgeolekupoliitika (ÜVJP) 2014.–2020. aasta eelarve, mis on 2,3 miljardit eurot, hõlmab teatavaid meetmeid, mis on seotud inimõigustega, eeskätt tsiviilkriisiohjet. Iga-aastases inimõiguste aruandes, mille koostab komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ning mille kiidab heaks nõukogu, antakse ülevaade inimõiguste olukorrast maailmas ning ELi sellekohasest tegevusest aasta jooksul.

OSALISED

Euroopa Ülemkogu määrab kindlaks ELi strateegilised huvid ning ÜVJP üldsuunad.

Välisasjade nõukogu, mis koguneb kord kuus, tegeleb üldiselt inimõiguste teemadega, mis on seotud ühise välis- ja julgeolekupoliitika või ELi kaubandus- või arengupoliitikaga. Nõukogu inimõiguste töörühm (COHOM), mis valmistab ette kõrgetasemelisi inimõiguste temalisi arutelusid ja otsuseid, koosneb liikmesriikide

inimõiguste ekspertidest ning Euroopa välis teenistuse ja Euroopa Komisjoni esindajatest.

Välisasjade nõukogu juhatab komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja, kes aitab edendada liidu ühist välis- ja julgeolekupoliitikat ning tagab otsuste elluviimise. Ta esindab Euroopa Liitu ka ÜVJP küsimustes ning kontrollib Euroopa välis teenistuse ja ELi delegatsioonide tegevust kolmandates riikides. Euroopa välis teenistusel on inimõiguste, üleilmsete ja mitmepoolsete küsimuste direktoraat ning igal ELi delegatsioonil on inimõiguste keskus. ELi delegatsioonidel on võtmeroll inimõiguste ja demokraatia riigistrateegiate väljatöötamisel ja rakendamisel, inimõiguste teemaliste dialoogide ettevalmistamisel, inimõiguste kaitsjate ja kodanikuühiskonnaga suhtlemisel ning ELi finantsabi prioriteetide kindlaksmääramisel.

Komisjon peab läbirääkimisi rahvusvaheliste lepingute sõlmimiseks, kontrollib laienemisprotsessi ja naabruspoliitikat ning juhib arenguprogramme ja rahastamisvahendeid (tihedas koostöös Euroopa välis teenistusega).

Euroopa Liidu inimõiguste eriesindaja ülesanne on muuta ELi inimõigustepoliitika tulemuslikumaks ja nähtavamaks. Eriesindajal on laialdased ja paindlikud volitused ning ta teeb tihedat koostööd Euroopa välis teenistusega. Praegu on sellel ametikohal Eamon Gilmore, kes asus oma ülesandeid täitma 1. märtsil 2019.

Euroopa Parlament toetab ELi poliitikat ja jälgib teiste ELi institutsioonide tööd.

Vastavalt Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklitele 207 ja 218 on enamiku rahvusvaheliste lepingute jõustumiseks vajalik parlamendi nõusolek. Näiteks 2011. aastal tõkestas Euroopa Parlament ELi ja Usbekistani partnerlus- ja koostöölepingu tekstiiliprotokoll, kuna Usbekistanis kasutati lapstööjõudu. Parlament andis nõusoleku alles 2016. aastal, kui laps- ja sunnitööliste kasutamine oli tunduvalt vähenenud.

ELi lepingu artikli 36 kohaselt peab komisjoni asepresident ja liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja konsulteerima Euroopa Parlamendiga ühise välis- ja julgeolekupoliitika põhiaspektide ja põhivalikute osas ning teavitama parlamenti asjaomase poliitikavaldkonna arengust. Parlament võib nõukogule või komisjoni asepresidendile ja kõrgele esindajale küsimusi esitada või soovitusi anda.

Euroopa Parlamendi resolutsioonide eesmärk on suurendada teadlikkust inimõiguste rikkumistest, toetada inimõiguste kaitsjaid ja kujundada konkreetsete ettepanekute abil ELi inimõiguste poliitikat. Resolutsioonid võivad olla osa õigusloomeprotsessist või tuleneda parlamendikomisjonide algatusraportitest või erakorralistest aruteludest, mis toimuvad tavaliselt Strasbourgis iga istunginädala neljapäeva pärastlõunal, et juhtida tähelepanu inimõiguste jhkratele rikkumistele maailmas (parlamendi kodukorra artikkel 144).

Parlamendi inimõiguste allkomisjon (DROI), mis kuulub väliskomisjoni (AFET) alla, käsitleb demokraatia, õigusriigi ja inimõiguste, sealhulgas vähemuste õiguste küsimusi kolmandates riikides ning rahvusvahelise õiguse põhimõtteid. Samuti aitab see tagada liidu välispoliitika ja inimõiguste poliitika kooskõla. Allkomisjon korraldab mitmesugustel inimõigustega seotud teemadel kuulamisi, milles osalevad sidusrühmad, et anda materjali resolutsioonide koostamiseks ja muudeks parlamendi algatusteks. Peale

selle haldab allkomisjon inimõigustega seotud dokumente ning selle delegatsioonid külastavad korrapäraselt asjaomaseid riike. ELi välissuhetes tegelevad inimõiguste küsimustega veel järgmised komisjonid: Väliskomisjon (AFET), rahvusvahelise kaubanduse komisjon (INTA), arengukomisjon (DEVE) ning naiste õiguste ja soolise võrdõiguslikkuse komisjon (FEMM). Samuti moodustavad inimõigused olulise osa tööst parlamendi alalistes delegatsioonides, kes suhtlevad ELi mittekuuluvate riikide parlamentidega kahepoolset ja parlamentaarsete assambleede raames.

Tänu eelarvega seotud volitustele (Euroopa Liidu lepingu artikkel 14 ja Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 310 lõige 1) on Euroopa Parlamendil sõnaõigus EIDHRi ja teiste inimõiguste edendamiseks kasutatavate rahastamisvahendite summade eraldamisel. Peale selle on parlament kaasseadusandja välisrahastamisvahenditega seotud asjades. Enamiku praegu toimivate vahendite kehtivus lõpeb 31. detsembril 2020. Komisjon esitas 2018. aastal ettepaneku välisrahastamisvahendite kohta ajavahemikuks 2021–2027. Ettepaneku kohaselt liidetakse EIDHR, ENI, DCI, IcSP ja EDF üheks määruseks. Parlament [võttis vastu](#) oma esimese lugemise seisukoha selle ettepaneku kohta 27. märtsil 2019, tugevdades viiteid inimõigustega seotud eesmärkidele ja kaitsemeetmetele ning nõudes inimõiguste ja demokraatia temaatilise programmi jaoks suuremat rahastamispaketti.

Euroopa Parlament annab igal aastal välja [Sahharovi auhinna mõttevabaduse eest](#) inimõiguste aktivistidele kogu maailmast. Selle auhinna laureaatide hulgas on Nelson Mandela, Malala Yousafzai ja Raif Badawi. 2018. aastal pälvis auhinna Ukraina filmirežissöör Oleg Sentsov. Ta oli mõistetud 20 aastaks vangi, kuna ta olevat kavandanud terrorirünnakuid Venemaa de facto võimu vastu Krimmis. Sentsov pidas 2018. aasta maist kuni oktoobrini näljastreiki ning temast sai Venemaa okupatsioonivägede poolt Krimmi poolsaarel ebaseaduslikult vahistatud ukrainlaste kannatuste sümbol. Ta vabastati vanglast 2019. aasta septembris ja Euroopa Parlamendis 26. novembril 2019 toimunud auhinnatseremoonial võttis auhinna isiklikult vastu. Sahharovi auhinna 2019. aasta laureaat on majandusprofessor Ilham Tohti, kes on tuntud kui uiguuride inimõiguste ja Hiina uiguuri vähemuse õiguste kaitsja. 2014. aasta septembris, pärast kahepäevast näidiskohtuprotsessi, mõisteti Tohtile aktivismi eest eluaegne vanglakaristus.

Euroopa Parlament on loonud ka Sahharovi auhinna võrgustiku, et toetada Sahharovi auhinna laureaate, arendada nendevahelisi kontakte ja edendada ühist tegevust. 2013. aastal tegi Sahharovi auhinna võrgustik algust Sahharovi stipendiumiprogrammiga, mis on mõeldud kolmandatest riikidest pärit inimõiguslastele ja mille eesmärk on laiendada stipendiaatide teadmisi Euroopa Parlamendi tegevusest inimõiguste kaitsel. Sellega aidatakse stipendiaatidel oma võimeid arendada ja tööd parandada ning tutvustatakse Sahharovi auhinda ja selle väärtusi.

ELi valimisvaatlusmissioonidel on peavaatlejaks tavaliselt Euroopa Parlamendi liige. Euroopa Parlamendi valimisvaatlusdelegatsioonid kuuluvad ELi või rahvusvaheliste missioonide alla ning kasutavad nende ruume ja taristut (täpsemat teavet saab teabelehel [5.4.2](#) demokraatia edendamise ja valimiste vaatlemise kohta).

Euroopa Parlamendi president toetab nii suuliste avalduste kui ka kirjalike pöördumistega aktiivselt inimõigusi ning arutab oluliste isikutega peetavatel kohtumistel inimõiguste teemasid.

Euroopa Parlamendi iga-aastases algatusraportis käsitletakse ELi inimõiguste poliitikat ja ELi aastaaruannet, antakse ülevaade Euroopa Parlamendi tegevusest ja seatakse prioriteedid tulevikuks.

Marika Lerch
11/2019

